

# DENKEN OVER LICHAAM EN GEEST

Palmyre Oomen

Probus Metamorphose

12 april 2022

# DENKEN OVER LICHAAM EN GEEST

PLATO 428-348 vC

ARISTOTELES 384 -322 vC

THOMAS VAN AQUINO 1224-1274

ROGER BACON 13<sup>e</sup> eeuw

WILLIAM OF OCKHAM 14<sup>e</sup> eeuw

GALILEO GALILEÏ 1564-1642

DESCARTES 1596-1650

PHILOSOPHY OF MIND 20<sup>e</sup> -21<sup>e</sup> eeuw

# PLATO 428-348 vC

- Leerling van Socrates
- Leermeester van Aristoteles
- Eigen filosofen school in Athene: De Akademie
  
- Schreef Dialogen



## “PHAEDO” – Over de dood van Socrates / over de ziel

- Ziel geeft leven aan het lichaam
- Ziel is enkelvoudig
- Ziel is immaterieel en onzichtbaar
- Ziel is onsterfelijk en onvergankelijk  
Leeft dus onafhankelijk van het lichaam (voor en na)
- Ziel (+) wordt door het lichaam beperkt (-) /  
de dood bevrijdt de ziel

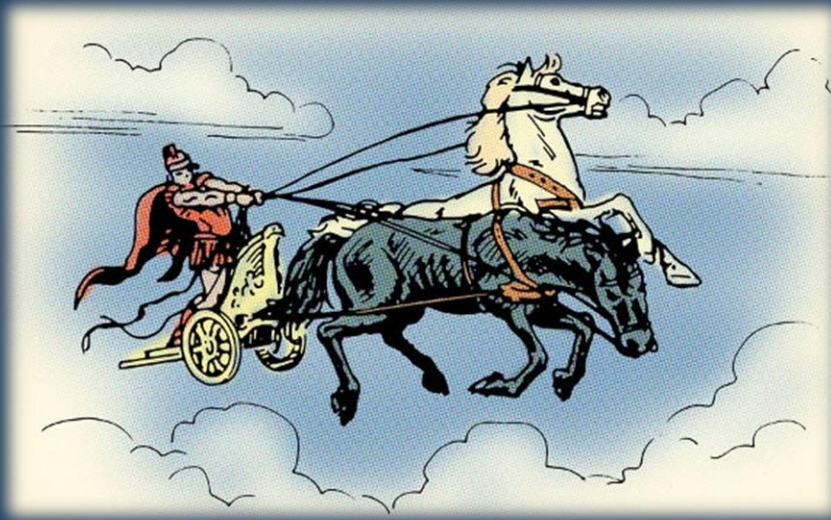
# PLATO

## “POLITEIA/ DE STAAT / DE REPUBLIEK”



Hier de ziel *niet* enkelvoudig, maar bestaande uit *drie delen*:

- de rede / het intellect / de geest
  - de vurigheid (wil / moed / passie / emotie / schaamte / trots)
  - de begerigheid (lust)
- behoedt de balans tussen:



## “PHAEDRUS”

Ook *driedelige* ziel:  
hier verbeeld als  
gevleugeld *tweespan paarden*  
geleid door een *wagenmenner*.

# SAMENVATTING PLATO



Ziel van de mens is onlichamelijk, onsterfelijk en onvergankelijk.  
Ziel is “bewoner” van het lichaam.

De ziel geeft leven aan het lichaam: begeertes, vurigheid, en intelligentie.

Ziel is zelf-beweger + onsterfelijk ↔ Lichaam wordt bewogen + sterfelijk

## DUALISME van ziel en lichaam

Dit wordt bestreden door Aristoteles

En krijgt nieuwe impuls – 2000 jaar later - bij Descartes

# ARISTOTELES 384-322 vC



- Leerling van Plato (pro en contra)
- Leermeester van de latere Alexander de Grote in Macedonië
- Terug in Athene 336-323: Eigen filosofenschool: Het Lyceum
- Schreef heel veel: bewaard zijn de lezingen/verhandelingen.

## “PERI PSUCHÈS / DE ANIMA” – Over de ziel

- Uitdrukkelijke koppeling tussen ziel en leven
- Ziel geen losse, zelfstandige entiteit
- Geen ding naast het lichaam of wonend in het lichaam
- Ziel is de vorm / de watheid / de essentie van een levend lichaam

# Karakteristieken van ARISTOTELES' zienswijze



- Hylemorfisme = iets wat bestaat heeft twee aspecten:
  - stof (hulè / materie, dat waaruit iets bestaat) en
  - vorm (morphè / essentie, definitie, structuur)

Bijvoorbeeld een woord bestaat uit lettergrepen (zeg A en B)  
én hun vorm/ordening.

Let wel woord AB heeft dezelfde materie als woord BA  
maar niet dezelfde vorm.

- Ziel is vorm van levend lichaam. Ziel is dus niet iets buitennissigs,  
want als 'vorm' gewoon passend in Aristoteles' metafysica !
- De ziel is een actuele capaciteit, een *vermogen*
- Niet alleen mensen hebben een ziel, maar *alle* levende wezens  
"ziel" is immers de vorm/ de essentie van een levend lichaam.

# ARISTOTELES

Ziel

van planten, van dieren en van de mens:



mensen -----mensen  
dieren-----dieren  
planten

1. Intellectieve vermogens -- verstand/intellect/geest



2. Sensitieve vermogens -- zintuiglijke waarnemingsvermogens



ook vermogens van

- voorstelling
- herinnering
- plaatsverandering

3. Vegetatieve vermogens -- voedselopname, stofwisseling, groei



# VERGELIJKING PLATO EN ARISTOTELES



- Kan de ziel bestaan/blijven bestaan los van het lichaam?

“**JA**” zegt Plato, “**NEE**” zegt Aristoteles (mogelijk wel één aspect van het intellect)

Plato dualist ↔ Aristoteles dus géén dualist

- Maar : Aristoteles ook geen materialist,  
Want materie én vorm

Aristoteles’ “**hylemorfisme**”!

# SPRONG IN DE TIJD

Thomas van Aquino 13<sup>e</sup> eeuw – veel à la Aristoteles

Tegenreacties:

Roger Bacon 13<sup>e</sup> eeuw

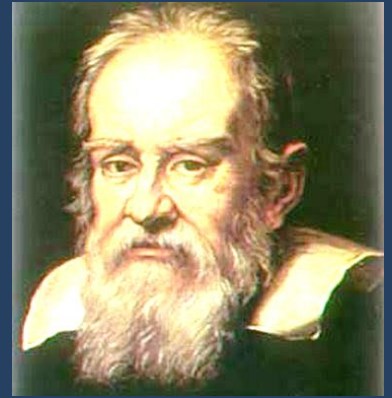
William of Ockham 14<sup>e</sup> eeuw

GALILEO GALILĚĬ 16<sup>e</sup>/17<sup>e</sup> eeuw

>>>>> geen vorm-denken meer  
geen doel-denken meer  
op zoek naar kwantitatief inzicht

Zo ook bij RENÉ DESCARTES 17<sup>e</sup> eeuw

# GALILEO GALILEÏ 1564-1642



Galileï en de dominante lijn ná hem:

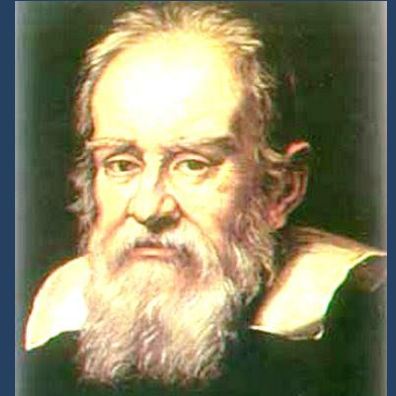
- \* géén hylemorfisme
- \* experimenten
- \* kwantitatieve verbanden

Ze grijpen terug op aloude deeltjesopvatting, het filosofisch atomisme van Democritus (ca. 400 vC) en Epicurus (ca. 300 vC). Alleen nodig:

- lichamen/stuff/materie
- ruimte waarin bewogen kan worden
- beweging-als-plaatsverandering o.i.v. botsingen

Substantie niet langer een samenspel van materie en vorm, maar enkel gezien als materie/stuff.

# GALILEO GALILEÏ



In plaatst van:

Materie = potentialiteit

+

Vorm (die actualiseert)  
("ziel")

= substantie/een zijnde

Nu:

materie  $\equiv$  substantie/een zijnde

# RENÉ DESCARTES 1596-1650



Op zoek naar zekerheid !!!

Echte kennis steeds meer NIET in het verlengde van dagelijkse ervaring.  
Op basis waarvan dán zekerheid te verkrijgen?

Basis/ankerpunt: “ik ben denkende, dus ik ben”

Er is dus een “denkend ding” (*res cogitans*)

En daarnaast iets dat uitgebreid is / ruimte inneemt (*res extensa*)

TWEE substanties dus.

# RENÉ DESCARTES

In plaatst van:

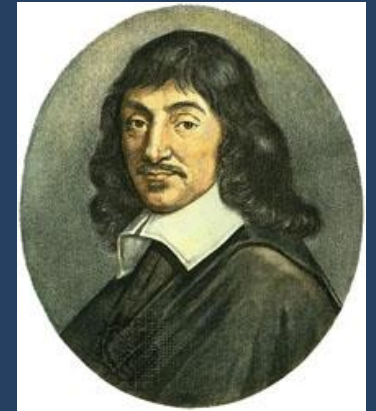
Materie = potentialiteit  
+  
Vorm (die actualiseert)  
("ziel") } = substantie/een zijnde

Nu:

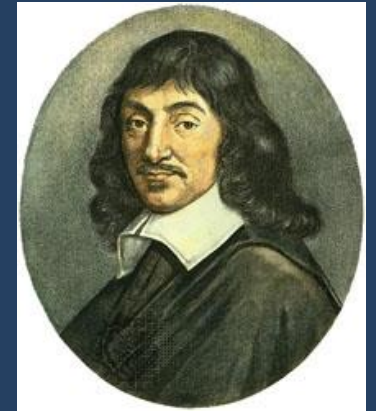
materie  $\equiv$  substantie/een zijnde

---

daarnaást: de denkende geest



# RENÉ DESCARTES



In plaatst van:

Materie = potentialiteit  
+  
Vorm (die actualiseert)  
("ziel") } = substantie/een zijnde

Nu:

materie  $\equiv$  substantie/een zijnde

---

daarnaast: de denkende geest

## Repercussies:

Ziel /geest als normaal immanent vormaspect

Materie (passief) wordt verwerkelijkt door vorm  
(inwendige invloed)

Geest als een anomalie in materiële wereld

Materie kan alleen door materie beïnvloed  
worden (uitwendige fysieke krachten)

**GEVOLG: HET MIND-BODY PROBLEEM !**  
en LICHAAM wordt dode machine

# PHILOSOPHY OF MIND / COGNITIEFILOSOFIE

Filosofische reflectie op geest en lichaam  
en op hun onderlinge relatie



# PHILOSOPHY OF MIND / COGNITIEFILOSOFIE

## Substantiedualisme

- Interactionisme
- Parallelisme

# PHILOSOPHY OF MIND / COGNITIEFILOSOFIE

## Substantiedualisme

- Interactionisme
- Parallelisme

## Substantiemonisme

Geest-monisme = Idealisme

Materie-monisme = Materialisme/Fysicalisme



Neutraal monisme

# PHILOSOPHY OF MIND / COGNITIEFILOSOFIE

## Substantiedualisme

- Interactionisme
- Parallelisme

## Substantiemonisme

Geest-monisme = Idealisme

Materie-monisme = Materialisme/Fysicalisme



Neutraal monisme

# PHILOSOPHY OF MIND / COGNITIEFILOSOFIE

## Substantiedualisme

- Interactionisme
- Parallelisme

## Substantiemonisme

Geest-monisme = Idealisme

Materie-monisme = Materialisme/Fysicalisme

*ELIMINATIEF / REDUCTIEF*

- Eliminatief materialisme: Matter! ~~Mind~~
- Identiteits Theorie: Matter  $\equiv$  Mind
- Epifenomenalisme: Mind als epifenomeen, niet als oorzaak

# PHILOSOPHY OF MIND / COGNITIEFILOSOFIE

## Substantiedualisme

- Interactionisme
- Parallelisme

## Substantiemonisme

Geest-monisme = Idealisme

Materie-monisme = Materialisme/Fysicalisme

*ELIMINATIEF / REDUCTIEF*

- Eliminatief materialisme: Matter! ~~Mind~~
- Identiteits Theorie: Matter  $\equiv$  Mind
- Epifenomenalisme: Mind als epifenomeen, niet als oorzaak

of *NIET-REDUCTIEF* .....

TWEE CRUCIALE BEGRIPPEN: \* 'superveniëntie'  
\* 'meervoudige realiseerbaarheid'

# PHILOSOPHY OF MIND / COGNITIEFILOSOFIE

## Superveniëntie

### Voorbeelden:



### Schematisch:

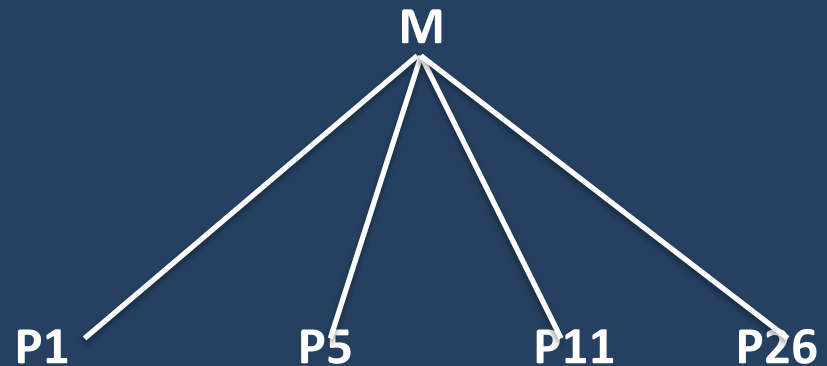


Als  $P1 = P2$  dan  $M1 = M2$   
Als  $M1 \neq M2$  dan  $P1 \neq P2$

Máár als  $M1 = M2$  terwijl  $P1 \neq P2$  .....

# PHILOSOPHY OF MIND / COGNITIEFILOSOFIE

Schematisch:



Als  $P1 = P2$  dan  $M1 = M2$   
Als  $M1 \neq M2$  dan  $P1 \neq P2$

**Máár als  $M1 = M2$  terwijl  $P1 \neq P2$  ..... Meervoudige realiseerbaarheid**

**Met als gevolg: M is *niet* te herleiden tot *specifieke* P  
al wordt het wel door 'n P gerealiseerd !**

**⇒ niet-reductief physicalisme**

# PHILOSOPHY OF MIND / COGNITIEFILOSOFIE

## Substantiedualisme

- Interactionisme
- Parallelisme

## Substantiemonisme

Geest-monisme = Idealisme

Materie-monisme = Materialisme/Fysicalisme

*ELIMINATIEF / REDUCTIEF*

- Eliminatief materialisme: Matter! ~~Mind~~
- Identiteits Theory: Matter  $\equiv$  Mind
- Epifenomenalisme: Mind als epifenomeen, niet als oorzaak

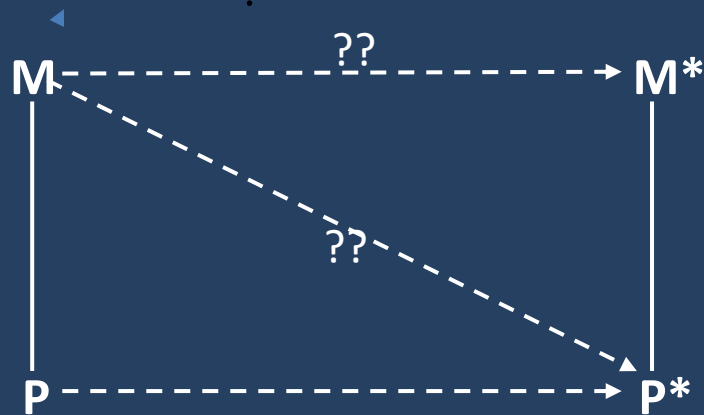
*NIET-REDUCTIEF* ['superveniëntie' en 'meervoudige realiseerbaarheid']

- Functionalisme
- Embodied Cognition
- Mentale veroorzaking?



# PHILOSOPHY OF MIND / COGNITIEFILOSOFIE

## Mentale veroorzaking?



Donald Davidson zegt “JA” tegen  $M \rightarrow M^*$ : mental causation!

Jaegwon Kim: “mental properties can have no causal powers beyond the causal powers of their underlying physical realizers” (2000).

# PHILOSOPHY OF MIND / COGNITIEFILOSOFIE

## Substantiedualisme

- Interactionisme
- Parallelisme

## Substantiemonisme

Geest-monisme = Idealisme

Materie-monisme = Materialisme/Fysicalisme

*ELIMINATIEF / REDUCTIEF*

- Eliminatief materialisme: Matter! ~~Mind~~
- Identiteits Theorie: Matter  $\equiv$  Mind
- Epifenomenalisme: Mind als epifenomeen, niet als oorzaak

*NIET-REDUCTIEF* [‘superveniëntie’ en ‘meervoudige realiseerbaarheid’]

- Functionalisme
- Embodied Cognition
- Mentale veroorzaking?

Neutraal monisme

# PHILOSOPHY OF MIND / COGNITIEFILOSOFIE

## Substantiedualisme

- Interactionisme (René Descartes, Karl Popper, Sir John Eccles)
- Parallelisme (Arnold Geulincx, Nicolas Malebranche, Gottfried Leibniz)

## Substantiemonisme

Geest-monisme = Idealisme (Georg Berkeley)

Materie-monisme = Materialisme/Fysicalisme

### *ELIMINATIEF / REDUCTIEF*

- Eliminatief materialisme: Matter! ~~Mind~~ (Paul & Patricia Churchland)
- Identiteits Theorie: Matter  $\equiv$  Mind (J. Smart, Herbert Feigl)
- Epifenomenalisme: Mind als epifenomeen, niet als oorzaak (Jaegwon Kim)

### *NIET-REDUCTIEF* [‘superveniëntie’ en ‘meervoudige realiseerbaarheid’]

- Functionalisme (Hilary Putnam aanvankelijk, Jerry Fodor)
- Embodied Cognition (Maurice Merleau-Ponty, Francisco Varela)
- Mentale veroorzaking? (Donald Davidson vs Jaegwon Kim)

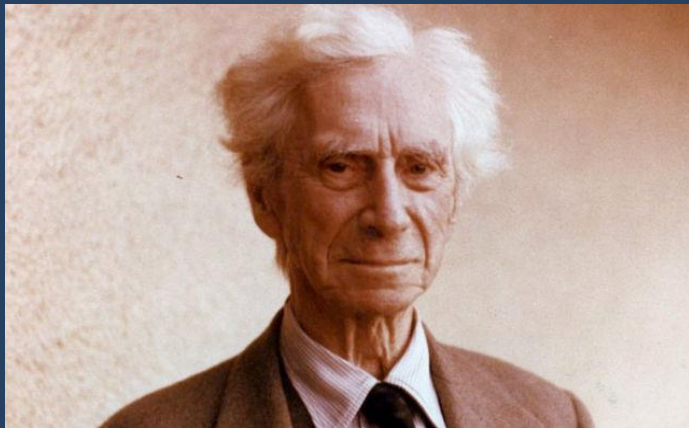
## Neutraal monisme

(William James, Bertrand Russell, Alfred N. Whitehead)

# TWEE OPMERKINGEN TOT SLOT:

1. “Physical realizers” op welk niveau? / Materie wordt “ghostly”
2. Neutraal monisme :  
Basale constituent is “gebeurtenis”. Al naar gelang omstandigheden krijgt cluster van gebeurtenissen meer materie- of meer geest-karakter.

Bertrand Russell



Alfred North Whitehead



Niet alleen het geest-karakter is verwonderlijk,  
maar het materie-karakter evenzeer!

# *DENKEN OVER LICHAAM EN GEEST*

*... the end ...*



# DENKEN OVER LICHAAM EN GEEST

.... the end ....



*“Philosophy begins in wonder. And, at the end, when philosophic thought has done its best, the wonder remains.*

*There have been added, however, some grasp of the immensity of things, some purification of emotion by understanding.”*

(A.N. Whitehead, *Modes of Thought*, 1938, p. 168-9)